

Πρεβεζάνικα Χρονικά

No 53-54 (2017)

ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, 53-54 (2017)

ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ

Περίοδος Β', Έτος 34°, Τεύχος 53-54

Αφιέρωμα στον Κ. Γ. Καρωτάκη

Πρέβεζα 2017

Εραλδικά του βενετικού πύργου του ρολογιού της Πρέβεζας

Νίκος Κουρκουμέλης

doi: [10.12681/prch.28293](https://doi.org/10.12681/prch.28293)

Copyright © 2017, Νίκος Κουρκουμέλης

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

To cite this article:

Κουρκουμέλης Ν. (2017). Εραλδικά του βενετικού πύργου του ρολογιού της Πρέβεζας. *Πρεβεζάνικα Χρονικά*, (53-54), 331-342. <https://doi.org/10.12681/prch.28293>

Νίκος Κ. ΚΟΥΡΚΟΥΜΕΛΗΣ

*Εραλδικά του βενετικού πύργου του ρολογιού της Πρέβεζας**

Η αναγκαιότητα σήμανσης των ωρών της ημέρας για τον σαφή και κοινό προσδιορισμό του δημόσιου χρόνου, την κατανομή της καθημερινότητας και τον καθορισμό των χρονικών ορίων της αμειβόμενης εργασίας, επέβαλε την εγκατάσταση δημόσιων ρολογιών, τα οποία, ήδη από τον 15^ο αιώνα στη βενετική Ανατολή, ήταν τοποθετημένα σε ειδικά κατασκευασμένα γι' αυτόν τον σκοπό κοινοτικά κτίρια ή καμπαναριά εκκλησιών.¹ Επειδή, μάλιστα, έπρεπε να προστατευθεί ο μηχανισμός και στις δύο περιπτώσεις, η κατασκευή ήταν πυργοειδής. Καθώς το προηγούμενο των πυργωτών καμπαναριών του Veneto είχε δημιουργήσει εντυπώσεις με την κατασκευή τους (πρόχειρα παραπέμπω στο επιφανέστερο, το καμπαναριό του Αγίου Μάρκου στη Βενετία), αυτά τα κτίσματα χαρακτηρίστηκαν ως «βενετικού τύπου», ενώ στην πραγματικότητα πρόκειται για μετάπλαση βυζαντινών και ρομανικών αντιλήψεων για κτίρια μνημειακών διαστάσεων.² Παρόμοιες μεταξύ τους κατασκευές, μιμούμενες τον Torre dell'Orologio της πλατείας Αγίου Μάρκου της Βενετίας, συναντώνται σε όλη την περιοχή, πολλές από τις οποίες έχουν πλέον καταστεί σημεία αναφοράς. Ειδικότερα, στον ελληνικό χώρο, στη μεν Κρήτη ο πύργος στο Ρέθυμνο υπήρξε μέχρι το

---

* Ευχαριστίες οφείλω στον κ. Νίκο Δ. Καράμπελα για την υπόδειξη του θέματος και τις πληροφορίες.

¹ «[...] Ο δημόσιος χρόνος και ο σαφής, κοινός προσδιορισμός του είναι φαινόμενο των τελευταίων αιώνων και είχε σημαντικές επιπτώσεις στον κοινωνικό και οικονομικό βίο. Τα δημόσια ρολόγια και κυρίως οι πύργοι ρολογιών, υπήρξαν επί αιώνες η κοινή χρονική αναφορά που βαθμονόμησε τις ανθρώπινες δραστηριότητες και, ως συνέπεια, μετέβαλε την αντίληψη για τη ροή των γεγονότων και τη διάρθρωση της καθημερινότητας [...]». Κείμενο παρουσίασης της έκθεσης «Δημόσια Ρολόγια στην Ελλάδα 15^{ος}-20^{ος} αιώνες» του Μορφωτικού Ιδρύματος Εθνικής Τραπέζης, 24 Απριλίου – 16 Μαΐου 2015, Αθήνα (<https://miet.gr/event-list/event-Dhmosia-Mhxanika-Rologia-sthn-Ellada-15os-20os-aiwnas>, προσπέλαση 13.12.2017).

² Για τη ρομανική αρχιτεκτονική βλ. GOMBRICH 1998, 172.

1945 (στην πλατεία –riazza– κοντά στη Loggia και στην κρήνη Rimondi)³ και σήμερα γίνονται προσπάθειες για την ανακατασκευή του.⁴ Στα δε Επτάνησα διασώζονται ο πύργος του ρολογιού του Παλαιού Φρουρίου⁵ και το καμπαναριό του Αγίου Σπυρίδωνα στην Κέρκυρα (που αντιγράφει το καμπαναριό του Αγίου Γεωργίου των Ελλήνων, στο Campo dei Greci της Βενετίας).⁶ Μετά τους σεισμούς του 1953 ο «πύργος της καμπάνας» στο Αργοστόλι Κεφαλονιάς ανοικοδομήθηκε και σε αυτό τοποθετήθηκε η παλιά καμπάνα, η οποία ανασύρθηκε από τα ερείπια,⁷ ενώ ο πύργος του ρολογιού της πλατείας του Αγίου Μάρκου στη μετασεισμική Ζάκυνθο, κάτω από την πίεση του αντισεισμικού κανονισμού αναπλάθει την προσεισμική κατάσταση, ως σκηνικό και με προσπάθεια.⁸ Ο Διονύσης Ρώμας εύστοχα έχει σχολιάσει: Στην [ελληνική] πολεοδομία δεν υπάρχουν «Λάζαροι».⁹ Στη Λευκάδα το πρόβλημα των σεισμών λύθηκε με την κατασκευή σιδερένιων κατασκευών. Από αυτές του καμπαναριού του Αγίου Νικολάου είναι εκείνη, στην οποία πρωτοτοποθετήθηκε από τους Βενετούς ρολόι το 1687. Όπως είναι φυσικό από αυτήν την αντίληψη της διοίκησης για τον δημόσιο χώρο και χρόνο, δεν μπορούσε να εξαιρεθεί η Πρέβεζα, η οποία απέκτησε πύργο ρολογιού το 1792,¹⁰ στα τέλη της δεύτερης εγκατάστασης των βενετικών αρχών (1718-1797),¹¹ με πρωτοβουλία του προβλεπτή Αλέξανδρου-Ιώσηπου Σεμιτέκολο (Alessandro Iseppo Semitecolo).¹² Ο πύργος υφίσταται, διατηρώντας την αρχική του μορφή, παρά

³ Σήμερα πλατεία Πετυχάκη.

⁴ ΚΟΚΟΝΑΣ 1995.

⁵ Η Αφροδίτη Αγοροπούλου-Μπιρμπίλη τον αναφέρει ως «κωδωνοστάσιο», βλ. ΑΓΟΡΟΠΟΥΛΟΥ-ΜΠΙΡΜΠΙΛΗ 1976, 119.

⁶ Οικοδομήθηκε το 1590. Βλ. ΤΣΙΤΣΑΣ 1967, 66· ΣΚΙΑΔΟΠΟΥΛΟΣ 2000, 223-224. Το κωδωνοστάσιο της Μονής της Υ.Θ. Πλατυτέρας, που το αντιγράφει, οικοδομήθηκε το 1864-1866, βλ. ΘΥΜΗΣ 2002, 53.

⁷ «[...] Το παλαιόν ωρολόγιον και ο κώδων του Αργοστολίου αντικατασταθέντα διά νέων προ της ενώσεως, εστάλησαν εις Ληξούριον όπου κατ' αρχάς ετοποθετήθη εν τω κωδωνοστασίω του Παντοκράτορος, είτα δε εις το δημοτικόν μέγαρον αντικατασταθέντος εκείνου διά νέου τελειοτέρου μηχανήματος δωρηθέντος τω δήμω [...]», βλ. ΤΣΙΤΣΕΛΗΣ 1904, 447. Βλ. επίσης ΤΖΟΥΓΑΝΑΤΟΣ 1977· 1996.

⁸ Η μη ύπαρξη αντίστοιχης κατασκευής στα Κύθηρα, την Ιθάκη, τους Παξούς, την Πάργα και τη Βόνιτσα πιθανότατα σηματοδοτεί την αξία της Πρέβεζας για τους Βενετούς και οπωσδήποτε τις ικανότητες του Σεμιτέκολο.

⁹ ΡΩΜΑΣ 1964, 153.

¹⁰ Βλ. ΔΟΝΟΣ 2010, 444: «[Ο πύργος] όχι μόνο παρέπεμπε στον *Torre dell'Orologio* της πλατείας Αγ. Μάρκου, αλλά αναλάμβανε και πολιτικό ρόλο με τη δημιουργία ιδεατής πολιτικής κοινότητας μεταξύ Βενετών και Ελλήνων. [...] καθώς η Πρέβεζα δεν διέθετε τάξη ευγενών, την πολιτική λειτουργία της τελευταίας εξυπηρετούσε εδώ, όπως είπαμε, ο πύργος με τις συνδηλώσεις του».

¹¹ ΚΑΡΑΜΠΕΛΑΣ 2017.

¹² ΚΑΡΑΜΠΕΛΑΣ 2017, 361, σημ. 24.

τις όποιες επεμβάσεις αλλά με άλλο ρολόι και άλλη καμπάνα.¹³

Στα δημόσια κτίσματα που κατασκεύαζε η βενετική διοίκηση τοποθετούσε αναμνηστικές επιγραφές, τις περισσότερες φορές επιστεμμένες με το σήμα της κυριαρχίας της, το λιοντάρι του Αγίου Μάρκου,¹⁴ πολλές φορές συνοδευόμενο από το οικόσημο του Δόγη και του τοπικού διοικητή, προβλεπτή (Pronveditore), γενικού προνοητή της θάλασσας (Pronveditore Generale da Mar) ή γενικού καπιτάνου της θάλασσας (Capitano Generale da Mar). Ατυχώς, στην περίπτωση του ρολογιού της Πρέβεζας οι ανάγλυφες παραστάσεις των λιθανάγλυφων που στόλιζαν το μνημείο, πληροφορούσαν για την κατασκευή του και δήλωναν την παρουσία της βενετικής διοίκησης, έχουν επιμελώς αποξεσθεί (Εικ. 1, 2). Αυτό είναι πολύ πιθανό να συνέβη κατά τη διάρκεια της διοίκησης της Πρέβεζας από τους Γάλλους δημοκρατικούς, οι οποίοι εγκατέστησαν εκεί μονάδα της υπό τον στρατηγό Ανσέλμο Ζεντιλί (Anselme-Antoine-Bonavita Gentili) «Μεραρχίας της Ανατολής» (Division du Levant). Οι δημοκρατικοί κατέφθασαν στην περιοχή (πρώτα στην Κέρκυρα στις 18/29 Ιουνίου 1797 – 11 Mesidor έτος 5), μεταφέροντας την είδηση της μετάλλαξης της «Γαληνότατης Βενετικής Δημοκρατίας» σε «Βενετική Λαϊκή Πολιτεία», με τα χρώματα της Κισαλπινικής Δημοκρατίας (Repubblica Cisalpina). Είναι διαπιστωμένο ότι σε όλη την υπό την επαναστατική διοίκηση περιοχή, η «Ισοπολιτεία», με την απαίτηση ή την ηθική υποστήριξη των ντόπιων δημοκρατικών, διέταξε την καταστροφή των προσβάσιμων βενετικών σημάτων και επιγραφών από κάθε δημόσιο κτίσμα, την οποία τελικά πραγματοποίησαν οι μηχανικοί του γαλλικού στρατεύματος.¹⁵ Ειδικότερα στην Κέρκυρα η Κεντρική Διοίκηση (Administration Centrale), που αντικατέστησε το Προσωρινό Δημαρχείο μετά τη γαλλο-αυστριακή συνθήκη του Campo Formio (6/17 Οκτωβρίου 1797 – 26 Vendémiaire έτος 6), με την οποία οι πρώην βενετικές περιοχές εντάχθηκαν στη Γαλλική Δημοκρατία, εξέδωσε στα ελληνικά το εξής διάταγμα την 6^η Ιουλίου 1799 (πρώτο έτος της Κερκυραϊκής Ελευθερίας):

[...] Δεσπόζουν ακόμα επάνω στα τείχη σας τα απεχθή Λιοντάρια. Βρίσκονται άθικτα σε όλες τις γωνιές της πόλεώς σας. Και εκείνα τα άγρια εμβλήματα της βενετσιάνικης αριστοκρατίας υπάρχουν ακόμα. [...] Όλα ετούτα τα φρικτά υπολείμματα της δουλείας, πρέπει να εξαφανιστούν για πάντα. [...] Να σταματήσουν λοιπόν, ω πολίτες, να καταστραφούν αυτά τα μισητά γνωρίσματα, που δείχνοντας στα βλέμματα του ελεύθερου λαού,

¹³ ΚΑΡΑΜΠΕΛΑΣ 2017, 373-383.

¹⁴ Σε διάφορες μορφές αναλόγως της εποχής και της κατάστασης (ειρήνη ή πόλεμος). Βλ. DE BIASI 1981· ALDRIGHETTI & DE BIASI 1998.

¹⁵ Καταστροφές έγιναν και στο μητροπολιτικό έδαφος (βλ. τον λέοντα της Piazza dei Signori στη Verona).

το κράτος του ξεπεσμού, οπού για τόσους αιώνες χρειάστηκε να στενάξει, τον εξοργίζουν και τον ερεθίζουν [...].¹⁶

Στην περίπτωση του πύργου του ρολογιού της Πρέβεζας είναι δυνατή η αναγνώριση των ανάγλυφων παραστάσεων των λιθανάγλυφων από μια ιδιαίτερη πηγή: την πρώτη καμπάνα του ρολογιού, η οποία μεταφέρθηκε στα Ιωάννινα από τον πασά Αλή Τεπελενλή και σήμερα χρησιμοποιείται στον εκεί αντίστοιχο πύργο ρολογιού.¹⁷ Κατά τα συνήθη, οι Βενετοί κατασκευαστές της καμπάνας Canciani,¹⁸ τοποθέτησαν σε όλη την εξωτερική επιφάνειά της, σε έξι ζώνες, επιγραφές, διακοσμητικά στοιχεία και σήματα (Εικ. 3). Καθώς αυτά έχουν επιμελώς περιγραφεί,¹⁹ εδώ θα μας απασχολήσουν μόνο οι τρεις από τους τέσσερεις θυρεούς της τρίτης ζώνης, τους οποίους ο Καραμπέλας περιγράφει ως εξής:

Στην τρίτη ζώνη υπάρχουν τέσσερα χαρακτηριστικά, μοναδικά, πληροφοριακά και διαφορετικά μεταξύ τους ανάγλυφα, τοποθετημένα ανά 90 μοίρες στα τέσσερα σημεία του ορίζοντα. [...] Στο σημείο που πιθανότατα κοιτούσε προς δυσμάς, υπάρχει ανάγλυφος λέων, ιστάμενος στα τρία του πόδια, ύψους 8 εκ. και πλάτους 13 εκ., που κρατά σφαίρα στο δεξί εμπρόσθιο πόδι του και έχει σηκωμένη την ουρά του. Στο σημείο που πιθανότατα κοιτούσε προς νότον, υπάρχει ενετικός θυρεός, ύψους 11 εκ. και πλάτους 6,7 εκ. Ο θυρεός φέρει στην κορυφή του στέμμα και η ασπίδα του είναι χωρισμένη οριζόντια σε δύο μέρη. Στο μεν πάνω μέρος της υπάρχει λέων όμοιος με τον προαναφερθέντα, στο δε κάτω φέρει έξι διαγώνιες λωρίδες δύο διαφορετικών αποχρώσεων. Στο σημείο που πιθανότατα κοιτούσε προς βορρά, υπάρχει ενετικός θυρεός, κατά τη γνώμη μας της Πρέβεζας, ύψους 10 εκ. και πλάτους 6 εκ. Η ασπίδα του θυρεού φέρει στο πάνω μέρος της ιπτάμενο προς τα δεξιά περιστέρι, με το κεφάλι στραμμένο προς τα αριστερά, το οποίο κρατά στο ράμφος του δάφνινο στεφάνι. Στο κάτω μέρος της ασπίδας υπάρχει η λέξη ΝΙΚΟΠΟΛΕΩΣ.²⁰

Στην περιγραφή παρατηρούμε τα παρακάτω: Ο τοποθετημένος στο σημείο που πιθανότατα έβλεπε δυτικά λέων (Εικ. 4), είναι ο χρησιμοποιούμενος από

¹⁶ ΛΟΥΝΤΖΗΣ 1971, 61-62.

¹⁷ ΚΑΡΑΜΠΕΛΑΣ 2017, 355, 368.

¹⁸ Οι Canciani εμφανίζονται ως κατασκευαστές καμπανών από το 1700, μάλιστα ο Domenico Canciani αναφέρεται ως κατασκευαστής της μιας από τις καμπάνες του κωδωνοστασίου του Αγίου Μάρκου. Βλ. CENGHIARO & NONIS 1986.

¹⁹ ΚΑΡΑΜΠΕΛΑΣ 2017, 365-367.

²⁰ ΚΑΡΑΜΠΕΛΑΣ 2017, 366-367.

τη Βενετική Δημοκρατία,²¹ σε σπάνια όμως απεικόνισή του «σε στάση διαβάσεως» (*passant*),²² να κρατά σφαίρα στο δεξί εμπρόσθιο πόδι του και όχι ευαγγέλιο με την επιγραφή PAX TIBI MARCE EVANGELISTA MEUS ή ευαγγέλιο στο ένα πόδι και σπαθί στο άλλο, όπως από αλλού μας είναι γνωστό.²³ Αν και σε ολόκληρη τη διάρκεια της βενετικής διοίκησης, κυριαρχεί η παράσταση με τον λέοντα να κρατά το ευαγγέλιο με τα δύο πόδια συνήθως στον τύπο *in moesa* ή με το εμπρόσθιο δεξί στους άλλους τύπους,²⁴ συναντώνται κάποιες παραλλαγές: Ο λέων του στύλου, στον χώρο των εκτελέσεων, της πλατείας του Αγίου Μάρκου πατά και στα τέσσερα πόδια (στέκων, *stantant*), έχοντας τα δύο εμπρόσθια πάνω στο οριζόντια ανοικτό ευαγγέλιο, ενώ καθήμενος (*sejant*), με αναπεπταμένα φτερά αλλά χωρίς ευαγγέλιο είναι ο χάλκινος λέων στο μνημείο της πλατείας Μανίν (Campo Manin). Σε στάση «στέκοντος» και χωρίς ευαγγέλιο είναι και οι δύο πρόσφατα βανδαλισμένοι λέοντες (*leoncini*) εμπρός από το Palazzo Ducale.²⁵ Γνωστή είναι, επίσης, η απεικόνιση του «βαδίζοντος» βενετικού λέοντα που κρατά σφαίρα, στο μαρμάρينو άγαλμα στο Bergamo (Εικ. 5). Στη σφαίρα δεν παρατηρούνται οι κάθεται και οριζόντιες ζώνες που δηλώνουν την οικουμένη.

Ο θυρεός που πιθανότατα κοιτούσε προς νότον φέρει στέμμα κόμη, όπως επιβεβαιώνεται από το αποξεσμένο στο άνω εσωτερικό του λιθανάγλυφο του πύργου, το οποίο έχει στέμμα εννέα ακίδων. Χωρισμένο κατά ζώνην, άνω έχει λέοντα «σε στάση διαβάσεως» (*passant*) και κάτω έξι εναλλασσόμενες λωρίδες (τελαμώνες), οι οποίες, από τις γραμμικές αποδόσεις και διαστίξεις τους, φέρονται να είναι χρώματος κυανού (οριζόντιες γραμμές) και χρυσού (διαστίξεις) (*bandato d'oro e d'azzurro*). Στο λιθανάγλυφο, που προαναφέρθηκε, το οποίο έχει αποσπασθεί από τον πύργο, εντοιχίσθηκε στο προτείχισμα και μετά την κατεδάφιση εκείνου πλέον φυλάσσεται στον αύλειο χώρο του Μουσείου, οι τελαμώνες δεν έχουν γραμμικές αποδόσεις των χρωμάτων (Εικ. 2). Ως εκ τούτου εμπιστευόμαστε τις ενδείξεις που έχει η καμπάνα. Αν θέλαμε να το προσδιορίσουμε με όρους της εραλδικής, το πεδίο του οικοσήμου είναι κυανό, ενώ ο λέων και οι τρεις τελαμώνες είναι χρυσοί.²⁶ Πρόκειται για το οικοσήμο της πολύ γνωστής βενετικής οικογένειας πατρικών Semitecolo (Εικ. 6), κλάδος της οποίας ήταν περιβεβλημένος με τον τίτλο του κόμη και το

²¹ Leone di San Marco, Leone Marciano, Leone Alato.

²² Για την ορολογία βλ. ΜΠΑΣΤΑΚΗΣ-ΣΧΟΙΝΑΣ 2018.

²³ Βλ. τον ανορθωμένο (*rampant*) ξιφοφόρο λέοντα που κρατά ευαγγέλιο στο: BOSCHINI 1651.

²⁴ Βλέπε τον λέοντα σε στύλο στις πόλεις Vincenza, Udine, Verona κ.α.

²⁵ Άλλη περίπτωση συνιστούν τα λιοντάρια του Ναυστάθμου (Arsenale), καθώς είναι μεταφερμένα από την Ελλάδα.

²⁶ Σε νεότερες παραλλαγές, ορθότερες με τη σήμερα κρατούσα εραλδική, καθώς οι τρεις χρυσοί τελαμώνες είναι τοποθετημένοι σε κυανό πεδίο, εναλλάσσονται επτά και όχι έξι «χρωματιστές λωρίδες».

μέλος της Αλέξανδρος-Ιώσηπος Σεμιτέκολο υπήρξε προβλεπτής (Proveditore) της Πρέβεζας από το 1790 έως το 1792.²⁷ Κατά τη θητεία του, όπως προαναφέρθηκε, κατασκευάστηκε ο πύργος και τοποθετήθηκε το ρολόι. Παραλλαγή του οικοσήμου παρουσιάζει ο Λασκαράτος με μαύρο σκύλο στην κορυφή αντί για λέοντα. Όμως ο κώδικας που αποτελεί την πηγή του, όπως ο ίδιος ο Λασκαράτος παραδέχεται, είναι νεότερο έργο λογίου με πολύ λίγες γνώσεις εραλδικής.²⁸ Άλλωστε τα μέλη της εξελληνισμένης οικογένειας Σεμιτέκολο της Ζακύνθου δεν ανήκαν ποτέ στην «Επιφανή Κοινότητα» (το συμβούλιο των ευγενών), ώστε να δικαιούνται να χρησιμοποιήσουν το οικόσημο.²⁹ Η τυπολογία του οικοσήμου είναι γνωστή από πολλές πηγές, με εξέχουσα εκείνη της σικελικής πόλης Serradifalco, όπου όμως τον λέοντα αντικαθιστά ο μυθικός αετολέων (γρύψ).

Το κατά τη γνώμη μας εξαιρετικού ενδιαφέροντος σήμα είναι το τοποθετημένο στην καμπάνα στο σημείο που βλέπει προς βορράν, το οποίο κατά τον Καραμπέλα είναι ο θυρεός της Πρέβεζας: «ιπτάμενο προς τα δεξιά περιστέρι με το κεφάλι εστραμμένο αριστερά, το οποίο στο ράμφος του κρατά δάφνινο στεφάνι».³⁰ Το ίδιο πολεόσημο υπήρχε στο αποξεσμένο σήμα που συναντάται στη νότια πλευρά του πύργου. Η επιγραφή ΝΙΚΟΠΟΛΕΩΣ και τα νύχια του περιστεριού έχουν διασωθεί (Εικ. 1). Πέραν της θεματολογίας, η ελληνική επιγραφή του και μόνον, που συνδέει τη νεότερη πόλη Πρέβεζα με την αρχαία Νικόπολη σε μια εποχή, κατά την οποία η ελληνική εκπαίδευση δεν ήκμαζε όπως άλλωστε και η εραλδική, το καθιστά ιδιαίτερο. Το περιστέρι (με ή χωρίς κλαδί ελιάς στο ράμφος), ως σύμβολο της ειρήνης, της αγνότητας, της πίστης, της αγάπης, της επικοινωνίας, αποτελεί προσφιλές θέμα της εραλδικής.³¹ Η απεικόνισή του όμως εδώ με δάφνινο στεφάνι κι όχι κλαδί ελιάς στο ράμφος, παραπέμπει στη ναυμαχία του Ακτίου (2 Σεπτεμβρίου 31 π.Χ.), κατά την οποία επικράτησε ο ιδρυτής της πόλης Γάιος Οκτάβιος (μετέπειτα Αύγουστος). Αυτό επιβεβαιώνεται και από τα καπιτολάρια εκκλη-

²⁷ Οικογένεια επιφανών εμπόρων. Εγκαταστάθηκε στη Βενετία το 843 προερχόμενη από την Τστρια. Εκπρόσωποί της έγιναν μέλη του Μεγάλου Συμβουλίου και απέκτησαν τον τίτλο του πατρικίου το 1297 και έκτοτε αναφέρονται στο βενετικό Libro d'oro. Ανέλαβαν θέσεις στο Συμβούλιο των Σαράντα κι έγιναν Γερουσιαστές και Ναύαρχοι. Είναι γνωστή η συμμετοχή τους στους αγώνες της Γαληνότατης, ιδιαίτερα στους πολέμους της Κρήτης. Η οικογένεια διατήρησε την πολιτικοκοινωνική της θέση και μετά τη συνταγματική αναθεώρηση του 1646 (Serrata del Maggior Consiglio), με την οποία η ιδιότητα του μέλους του Μεγάλου Συμβουλίου έγινε κληρονομική. Η ευγένεια της οικογένειας επιβεβαιώθηκε επίσης με το Διάταγμα της 16^{ης} Δεκεμβρίου 1817.

²⁸ Είναι φανερό, επίσης, ότι δεν είχε ιδιαίτερη ικανότητα στην ιχνογραφία.

²⁹ ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ-ΤΥΠΑΛΛΟΣ 1988, 193, 237, 254.

³⁰ ΚΑΡΑΜΠΕΛΑΣ 2017, 366.

³¹ Γνωστά τα οικόσημα των οικογενειών Μεταξά, Αργυρόπουλου, Βλασσόπουλου, Καρβελλά, Κυβετού.

σιών της Πρέβεζας (των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης, του Αγίου Ιωάννου του Χρυσοστόμου, της Αγίας Τριάδος, στα δύο πρώτα μάλιστα υπάρχει και η επιγραφή: «Νικοπόλεως Ιεράς Κτίσιμα Σεβαστού»).

Τα κτίρια στέγασης των δημόσιων ρολογιών, δηλαδή των οργάνων μέτρησης της μετάβασης από τον παρελθόντα χρόνο στον μέλλοντα, στη βενετική Ανατολή ήταν μνημειώδεις κατασκευές, κάποιες φορές διακοσμημένες με επιγραφές και σήματα της διοικήσεως. Ο πύργος του ρολογιού της Πρέβεζας, ως σύνολο, με τη μεταφερόμενη στα Ιωάννινα καμπάνα του, και τα αποξεσμένα ή τα άλλα απομακρυσμένα στοιχεία του, αποτελεί σπάνια και ιδιαίτερη από κάθε άποψη περίπτωση: Ενσωματωμένος στη ζωή της πόλης από το 1792, μετρά και σημαίνει τον χρόνο, μια διαδικασία που λειτουργεί χωρίς τη συμβολή μας αλλά με την ύπαρξή μας ως «σύνολο που δημιουργεί η ακαθόριστη κίνηση της πραγματικότητας και των γεγονότων στο παρελθόν, το παρόν και το μέλλον».³²

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βιβλιογραφία

- ΑΓΟΡΟΠΟΥΛΟΥ-ΜΠΙΡΜΠΛΗ Α., 1976, *Η αρχιτεκτονική της πόλεως της Κέρκυρας κατά την περίοδο της Ενετοκρατίας*, Αθήνα (διδασκαρική διατριβή)
- ΔΟΝΟΣ Δ.Α., 2010, Παρατηρήσεις για την πολεοδομική εξέλιξη της Πρέβεζας κατά το 17^ο και 18^ο αιώνα, στο: Μ. ΒΡΕΛΛΗ-ΖΑΧΟΥ & ΧΡ. ΣΤΑΥΡΑΚΟΣ (Επιμ.), *Πρέβεζα Β΄. Πρακτικά του Δεύτερου Διεθνούς Συμποσίου για την Ιστορία και τον Πολιτισμό της Πρέβεζας (16-20 Σεπτεμβρίου 2009)*, Ι, Πρέβεζα, 435-459
- ΘΥΜΗΣ Κ., 2002, *Η Ιερά Μονή της Υπεραγίας Θεοτόκου Πλατυτέρας*, Κέρκυρα
- ΚΑΡΑΜΠΕΛΑΣ Ν.Δ., 2017, Ο βενετσιάνικος πύργος του ρολογιού της Πρέβεζας και η κατασκευασμένη από τους Canciani καμπάνα του. Η ιστορική τους διαδρομή από το 1792 μέχρι σήμερα, *Ηπειρωτικό Ημερολόγιο ΛΣΤ΄*, 355-406
- ΚΟΚΟΝΑΣ Ν.Α., 1995, *Το βενετσιάνικο ρολόι του Ρεθύμνου*, Ρέθυμνο
- ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ-ΤΥΠΑΛΛΟΣ Ι., 1988, Οικόσημα της Ζακύνθου, από τον κώδικα 17 της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος, *Δελτίον Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος* 31, 143-273
- ΛΟΥΝΤΖΗΣ Ε., 1971, *Τα Επτάνησα επί Γάλλων Δημοκρατικών (1797-1799)*, μτφ. Α. Λούντζη-Νικοκάβουρα, Κέρκυρα

³² BLACKBURN 1996, s.v. «Time».

- ΜΠΑΣΤΑΚΗΣ-ΣΧΟΙΝΑΣ Γ., 2018, *Εραλδική Τέχνη και Οικοσημολογία*, Ελληνική Μεγάλη Αποστολή του Στρατιωτικού και Νοσοκομειακού Τάγματος του Αγίου Λαζάρου της Ιερουσαλήμ, Αθήνα (υπό έκδοση)
- ΡΩΜΑΣ Δ., 1964, Η πόλις της Ζακύνθου, προ και μετά την Ένωση, στο: *Χρονικά Ζακύνθου*, Αθήνα, 153-175
- ΣΚΙΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Ι.Δ., 2000, *Άγιος Σπυρίδων. Η Ιστορία του Ιερού Ναού του Αγίου και του Πανιέρου Λειψάνου*, Κέρκυρα
- ΤΖΟΥΓΑΝΑΤΟΣ Ν.Δ., 1977, Το ιστορικό της «καμπάνας», *Κεφαλονίτικη Πρόοδος* 67-68, 151-154
- ΤΖΟΥΓΑΝΑΤΟΣ Ν.Δ., 1996, *Μελετήματα Ιστορίας και Λαογραφίας της Κεφαλονιάς*, τ. Α', Αθήνα
- ΤΣΙΤΣΑΣ ΑΘ.Χ., 1967, *Ο Ιερός Σπυρίδων*, Κέρκυρα
- ΤΣΙΤΣΕΛΗΣ Η., 1904, *Κεφαλληνιακά Σύμμικτα*, τ. Α', Αθήνα
- ALDRIGHETTI G. & DE BIASI M., 1998, *Il gonfalone di San Marco. Analisi storico-araldica dello stemma, gonfalone, sigillo e bandiera della Città di Venezia*, Venezia
- BLACKBURN S., 1996, *The Oxford Dictionary of Philosophy*, Oxford
- BOSCHINI M., 1651, *Il regno tutto di Candia delineato a parte a parte, et intagliato da Marco Boschini venetiano. Al serenissimo prencipe e regal collegio di Venetia*, Βενετία
- CENGHIARO G. & NONIS P.G. (Eds.), 1986, *Nove secoli di campane arte cultura, storia, simbolo della vita della gente, catalogo della mostra*, Padova
- DE BIASI M., 1981, *Il gonfalone di S. Marco*, Venezia
- GOMBRICH E.H., 1998, *Το χρονικό της τέχνης*, 2^η έκδ., Αθήνα

Εικόνες

ΕΙΚΟΝΑ 1: Λίθινο ανάγλυφο της βενετσιάνικης περιόδου εντοιχισμένο στη νότια όψη του πύργου του ρολογιού (ΚΑΡΑΜΠΕΛΑΣ 2017, 396, εικ. 6)

ΕΙΚΟΝΑ 2: Λίθινο ανάγλυφο της βενετσιάνικης περιόδου. Κατά τη γνώμη μας, απεικόνιζε το οικόσημο της οικογένειας Semitecolo
(ΚΑΡΑΜΠΕΛΑΣ 2017, 396, εικ. 7)

ΕΙΚΟΝΑ 3: Βενετσιάνικος θυρεός με τον λέοντα του Αγίου Μάρκου σε στάση διαβάσεως.
Κατά τη γνώμη μας, απεικονίζει το οικόσημο της οικογένειας Semitecolo
(ΚΑΡΑΜΠΕΛΑΣ 2017, 397, εικ. 12)

ΕΙΚΟΝΑ 4: Ο λέων της Βενετίας σε στάση διαβάσεως
(ΚΑΡΑΜΠΕΛΑΣ 2017, 397, εικ. 11)

ΕΙΚΟΝΑ 5: Μαρμάρινο λιοντάρι
στην πλατεία του Bergamo

ΕΙΚΟΝΑ 6: Οικόσημο
οικογένειας Semiteccolo
(Heraldic Institute of Rome)